

Gdansk

Gdańsk er en by på Østersøkysten i det nordlige Polen. Byen har en befolkning på 470.621.

Gdansk er hovedstaden og største by i Pommern voivodskab. Det er Polens vigtigste havn og landets fjerde største storbyområde.

Byen ligger i den sydlige udkant af Gdańsk-bugten, tæt på byen Gdynia og feriebyen Sopot.

Disse danner et storbyområde kaldet Tricity, med en befolkning på ca. 1,5 millioner.

Gdansk ligger ved munden af Motława-floden, forbundet med Leniwka, en gren i Wisla-flodens delta, som forbinder Gdańsk med den polske hovedstad Warszawa.

Byen har en kompleks historie, der har haft perioder med polsk, tysk og selvstyre.

En vigtig skibsbygnings- og handelshavn siden middelalderen, og i 1361 blev den medlem af Hanseforbundet, hvilket påvirkede dets økonomiske, demografiske og bymæssige landskab.

Det fungerede også som Polens vigtigste havn og var den største by i Polen i det 15.-17. århundrede. I 1793, inden for Polens partitioner, blev byen en del af Preussen, og fra 1920 til 1939 var det en fristad under beskyttelse af Folkeforbundet.

Den 1. september 1939 var det skueplads for det første sammenstød under Anden Verdenskrig på Westerplatte.

Den moderne by blev formet af omfattende grænseændringer, fordrivelser og ny bosættelse efter 1945.

Alvorlige krigstidsskader blev genopbygget i 1950'erne og 1960'erne. I 1980'erne var Gdansk fødestedet for Solidaritetsbevægelsen, som var med til at fremskynde Østblokkens sammenbrud, Berlinmurens fald og Warszawapagtens opløsning.

Gdansk er hjemsted for universitetet i Gdańsk, Gdańsk Tekniske Universitet, Nationalmuseum, Gdańsk Shakespeare Teater, Museum for Anden Verdenskrig, den polske baltiske filharmoniske organisation, den polske rumorganisation og Det Europæiske Solidaritetscenter.

Blandt Gdańsk's mest bemærkelsesværdige historiske vartegn er rådhuset, den grønne port, Artus Court, Neptuns springvand og St. Mary's Church, en af de største murstenkirker i verden.

Byen betjenes af Gdańsk Lech Wałęsa Lufthavn, landets tredje travleste lufthavn og den vigtigste internationale lufthavn i det nordlige Polen.

Gdansk er blandt de mest besøgte byer i Polen, og modtog 3,4 millioner turister om året ifølge data indsamlet i 2019.

Byen er også vært for St. Dominic's Fair, som dateres tilbage til 1260, og betragtes som en af de største handels- og kulturbegivenheder i Europa.

Gdansk har også toppet ranglisten for livskvalitet, sikkerhed og levestandard over hele verden, og dens historiske centrum er blevet opført som et af Polens nationale monumenter.

Byens navn stammer sandsynligvis fra Gdania, en flod, der i øjeblikket er kendt som Motława, hvor byen ligger.

Lingvister hævder, at navnet stammer fra det proto-slaviske, hvilket betød våd eller fugtig

Navnet på bosættelsen blev registreret efter St. Adalberts død i 997 CE som urbs Gyddanyz og det blev senere skrevet som Kdanzk i 1148, Gdanzc i 1188, Danceke i 1228, Gdańsk i 1236, Danzc i 1263, Danczk i 1311, Danczik i 1399, Danczig i og Gdąnsk i 1656.

I polske dokumenter blev formen Gdansk altid brugt. Den tyske form Danzig udviklede sig senere og forenkede konsonantklyngerne til noget lettere for tysktalende at udtale. På polsk udtales byens moderne navn.

Da Polen genvandt sin uafhængighed efter Første Verdenskrig med adgang til havet som lovet af de allierede på grundlag af Woodrow Wilsons "Fjorten punkter", håbede polakkerne, at byens havn også ville blive en del af Polen.

Men i sidste ende - da tyskerne dannede et flertal i byen, hvor polakker var et mindretal. I stedet blev det i overensstemmelse med betingelserne i Versailles-traktaten fristaden Danzig, en uafhængig kvasi-stat i regi af Folkeforbundet med dets eksterne anliggender stort set under polsk kontrol.

Polens rettigheder omfattede også gratis brug af havnen, et polsk postkontor, en polsk garnison i Westerplatte-distriktet og toldunion med Polen. Fristaden havde sin egen forfatning, nationalsang, parlament og regering (Senat). Det udstedte sine egne frimærker såvel som sin valuta, Danzig gulden.

Med nazismens vækst blandt tyskere steg anti-polske følelser, og både germaniserings- og adskillelsespolitikker intensiveredes.

I 1930'erne blev lokale polakkers rettigheder ofte krænket og begrænset af den lokale administration. Polske børn blev nægtet adgang til offentlige polsksprogede skoler, lokaler måtte ikke lejes til polske skoler og børnehaver.

På grund af sådanne politikker eksisterede der kun 8 polsksprogede offentlige skoler i byen, og polakker formåede at organisere yderligere 7 private polske skoler.

I 1937 blev polakker, der sendte deres børn til private polske skoler, krævet at overføre børn til tyske skoler under trussel om politiets indgriben, og der blev udført angreb på polske skoler og polske unge.

Tyske militser udførte adskillige slag af polske aktivister, spejdere og endda postbude som "straf" for at distribuere den polske presse. Tyske studerende angreb og udviste polske studerende fra det tekniske universitet.

Dusinvis af polske efternavne blev tvangsgermaniseret, mens polske symboler, der mindede om, at Gdańsk i århundreder var en del af Polen, blev fjernet fra byens vartegn, såsom Artus Court og Neptuns springvand.

Fra 1937 blev tyske virksomheders ansættelse af polakker forbudt, og allerede ansatte polakker blev fyret, brugen af polsk på offentlige steder blev forbudt, og polakker fik ikke lov til at komme ind i flere restauranter, især dem, der ejes af tyskere.

I 1939, før den tyske invasion af Polen og udbruddet af Anden Verdenskrig, var lokale polske jernbanemænd ofre for slag, og efter invasionen blev de også fængslet og myrdet i koncentrationslejre.

I begyndelsen af 1930'erne kapitaliserede det lokale nazistparti på pro-tyske følelser og fik i 1933 50% af stemmerne i parlamentet. Derefter opnåede nazisterne under Gauleiter Albert Forster dominans i bystyret, som stadig nominelt blev overvåget af Folkeforbundets højkommissær.

Den tyske regering krævede officielt Danzigs tilbagevenden til Tyskland sammen med en ekstraterritorial (hvilket betyder under tysk jurisdiktion) motorvej gennem området for den polske korridor for landbaseret adgang fra resten af Tyskland.

Hitler brugte spørgsmålet om byens status som påskud for at angribe Polen og forklarede dem i maj 1939 under et møde på højt niveau mellem tyske militære embedsmænd: "Det er ikke Danzig, der står på spil. For os er det et spørgsmål om at udvide vores Lebensraum i øst", og tilføjer, at der ikke vil ske en gentagelse af den tjekkiske situation, og Tyskland vil angribe Polen ved først givne lejlighed efter at have isoleret landet fra dets vestlige allierede.

Efter at de tyske forslag om at løse de tre hovedproblemer fredeligt blev afvist, blev tysk-pol-ske relationer hurtigt forværret. Tyskland angreb Polen den 1. september efter at have under-skrevet en ikke-angrebspagt med Sovjetunionen.

Det tyske angreb begyndte i Danzig med et bombardement af polske stillinger ved Wester-platte af det tyske slagskib Schleswig-Holstein og landgang af tysk infanteri på halvøen. I un-dertal gjorde polske forsvarere ved Westerplatte modstand i syv dage, før de løb tør for am-munition.

I mellemtiden, efter en hård lang kamp dag (1. september 1939), blev forsvarere af det polske postkontor retsforfulgt og henrettet og derefter begravet på stedet i Danzig-kvarteret i Zaspá i oktober 1939.

I 1998 omstødte en tysk domstol deres dom og dom.

Byen blev officielt annekteret af Nazityskland og indarbejdet i Reichsgau Danzig-Vestpreussen.

Omkring 50 procent af medlemmerne af det jødiske samfund havde forladt byen inden for et år efter en pogrom i oktober 1937, efter Krystalnattens optøjer i november 1938 besluttede samfundet at organisere sin emigration] og i marts 1939 startede en første transport til Palæ-stina.

I september 1939 var der knap 1.700 for det meste ældre jøder tilbage. I begyndelsen af 1941 boede der stadig kun 600 jøder i Danzig, hvoraf de fleste senere blev myrdet i Holocaust.

Ud af de 2.938 jødiske samfund i byen var 1.227 i stand til at flygte fra nazisterne før krigsud-bruddet. Nazistisk hemmeligt politi havde observeret polske mindretalssamfund i byen siden 1936 og samlet oplysninger, som i 1939 tjente til at udarbejde lister over polakker, der skulle fanges i Operation Tannenberg.

På krigens første dag blev ca. 1.500 etniske polakker arresteret, nogle på grund af deres delta-gelse i det sociale og økonomiske liv, andre fordi de var aktivister og medlemmer af forskellige polske organisationer.

Den 2. september 1939 blev 150 af dem deporteret til Sicherheitsdienst lejren Stutthof om-kring 50 km fra Danzig og myrdet.

Mange polakker, der boede i Danzig, blev deporteret til Stutthof eller henrettet i Piaśnica -sko-ven.

Under krigen drev tyskerne et nazistisk fængsel i byen, en Einsatzgruppen-drevet straffelej, en lejr for romaer, to underlejre i Stalag XX-B krigsfangelejr for allierede krigsfanger, og flere underlejre i Stutthof koncentrationslejr inden for nutidens bygrænser.

I 1941 beordrede Hitler invasionen af Sovjetunionen, hvilket til sidst fik krigslykken til at vende sig mod Tyskland.

Da den sovjetiske hær avancerede i 1944, tog tyske befolkninger i Central- og Østeuropa flugt, hvilket resulterede i begyndelsen på et stort befolkningskift.

Efter at de sidste sovjetiske offensiver begyndte i januar 1945, samledes hundredtusinder af tyske flygtninge på Danzig, hvoraf mange var flygtet til fods fra Østpreussen, nogle forsøgte at flygte gennem byens havn i en storstilet evakuering, der involverede hundredvis af tyske fragt- og passagerskibe.

Nogle af skibene blev sænket af Sovjetunionen, herunder Wilhelm Gustloff efter en evakuering blev forsøgt ved nabolandet Gdynia. I processen blev titusinder af flygtninge dræbt.

Byen udholdt også tunge allierede og sovjetiske luftangreb. De, der overlevede og ikke kunne flygte, måtte stå over for den sovjetiske hær, der erobrede den stærkt beskadigede by den 30. marts 1945, efterfulgt af storstilet voldtægt og plyndring.

I overensstemmelse med de allieredes beslutninger på Jalta- og Potsdam-konferencerne blev byen annekteret af Polen, dog med et sovjetisk installeret kommunistisk regime, der forblev ved magten indtil kommunismens fald i 1980'erne.

De resterende tyske indbyggere i byen, der havde overlevet krigen, flygtede eller blev udvist til efterkrigstidens Tyskland.

Byen blev genbefolket af etniske polakker. Op til 18 procent (1948) af dem var blevet deporteret af sovjeterne i to store bølger fra førkrigstidens østlige polske områder annekteret af Sovjetunionen.

I 1946 henrettede kommunisterne den 17-årige Danuta Siedzikówna og den 42-årige Feliks Selmanowicz, polske modstandsfolk, i det lokale fængsel.

Havnen i Gdańsk var en af de tre polske havne, hvorigennem grækere og makedonere, flygtninge fra den græske borgerkrig, nåede Polen.

I 1949 ankom fire transporter af græske og makedonske flygtninge til havnen i Gdańsk, hvorfra de blev transporteret til nye hjem i Polen.

Dele af den historiske gamle by Gdańsk, som havde lidt store ødelæggelser under krigen, blev genopbygget i løbet af 1950'erne og 1960'erne. Genopbygningen søgte at udvande byens "tyske karakter" og sætte den tilbage til, hvordan den angiveligt så ud før annekteringen til Preussen i 1793.

Transformationer fra det nittende århundrede blev ignoreret som "ideologisk ondartede" af efterkrigsadministrationer eller betragtet som "preussisk barbarisme" værd at nedrivning, mens flamsk/hollandsk, italiensk og fransk indflydelse blev understreget for at "neutralisere" den tyske tilstrømning til byens generelle udsigter.

Styrket af store investeringer i udviklingen af sin havn og tre store skibsværfter til sovjetiske ambitioner i Østersøregionen blev Gdansk det største skibs- og industricenter i Folkerepublikken Polen.

I december 1970 var Gdansk skueplads for demonstrationer mod regimet, som førte til Polens kommunistiske leder Władysław Gomułkas fald.

Under demonstrationerne i Gdansk og Gdynia åbnede både militæret og politiet ild mod demonstranterne og forårsagede flere dusin dødsfald. Ti år senere, i august 1980, var skibsværftet i Gdańsk fødestedet for fagbevægelsen Solidaritet.

For at afskrække Solidaritet iværksatte Sovjetunionen i september 1981 øvelse Zapad-81, den største militærøvelse i historien, hvor amfibielandsætninger blev gennemført nær Gdańsk.

I mellemtiden afholdt Solidaritet sin første nationale kongres i Hala Olivia, Gdańsk, hvor mere end 800 deputerede deltog. Dens modstand mod det kommunistiske regime førte til afslutningen på kommunistpartiets styre i 1989 og udløste en række protester, der væltede de kommunistiske regimer i den tidligere østblok.

Solidaritets leder, Lech Wałęsa, blev Polens præsident i 1990.

I 2014 åbnede European Solidarity Centre, et museum og bibliotek dedikeret til bevægelsens historie, i Gdańsk.

Den 9. juli 2001 blev byen oversvømmet, med 200 millioner zł anslået i skader, 4 mennesker dræbt og 304 evakueret. Som følge heraf har byen bygget 50 reservoirer, hvoraf antallet stiger.

Donald Tusk, der er født i Gdańsk, blev Polens premierminister i 2007 og formand for Det Europæiske Råd i 2014.

I 2014 blev resterne af Danuta Siedzikówna og Feliks Selmanowicz fundet på den lokale garnisonskirkegård, og derefter blev deres statsbegravelse afholdt i Gdańsk i 2016 med deltagelse af tusinder af mennesker fra hele Polen og de højeste polske myndigheder.

I januar 2019 blev borgmesteren i Gdańsk, Paweł Adamowicz, myrdet af en mand, der netop var blevet løsladt fra fængslet for voldsforbrydelser. Efter at have stukket borgmesteren i maven nær hjertet hævdede manden, at borgmesterens politiske parti havde været ansvarlig for fængslingen af ham. Selvom Adamowicz gennemgik en flere timers operation, døde han den næste dag.

I oktober 2019 blev byen Gdansk tildelt Princess of Asturias Award i Concord-kategorien som en anerkendelse af, at "fortiden og nutiden i Gdańsk er følsomme over for solidaritet, forsvar for frihed og menneskerettigheder samt bevarelse af fred".

Gdansk har et klima med både oceaniske og kontinentale påvirkninger. Ifølge nogle kategoriseringer har det et oceanisk klima (Cfb), mens andre klassificerer det som tilhørende den kontinentale klimazone (Dfb).

Det afhænger faktisk af, om den gennemsnitlige referencetemperatur for den koldeste vintermåned er indstillet til $-3\text{ }^{\circ}\text{C}$ eller $0\text{ }^{\circ}\text{C}$.

Gdańsk's tørre vintre og den maksimale nedbør om sommeren er indikatorer for kontinentalitet. Sæsonbestemte ekstremer er dog mindre udtalte end dem i det indre Polen.

Byen har moderat kolde og overskyede vintre med gennemsnitstemperatur i januar og februar nær eller under $0\text{ }^{\circ}\text{C}$ og milde somre med hyppige byger og tordenvejr.

Gennemsnitlige temperaturer spænder fra $-1,0$ til $17,2\text{ }^{\circ}\text{C}$ og gennemsnitlige månedlige nedbør varierer $17,9$ til $66,7$ mm per måned med en temmelig lav årlig total på $507,3$ mm. Generelt er vejret fugtigt, variabelt og mildt.

Årstiderne er tydeligt differentierede. Foråret starter i marts og er først koldt og blæsende, senere bliver behageligt varmt og ofte mere solrigt. Sommeren, der begynder i juni, er overvejende varm, men varm til tider med temperatur, der når så højt som 30 til $35\text{ }^{\circ}\text{C}$ mindst et par gange om året med masser af solskin ispedd kraftig regn.

Gdansk har i gennemsnit 1.700 solskinstimer om året. Juli og august er de varmeste måneder.

Efteråret kommer i september og er først varmt og normalt solrigt, bliver koldt, fugtigt og tåget i november. Vinteren varer fra december til marts og inkluderer perioder med sne. Januar og februar er de koldeste måneder, hvor temperaturen undertiden falder så lavt som $-15\text{ }^{\circ}\text{C}$.

Seværdigheder

Gdansk er en historisk storby med følelsen af en mindre sommerby. Byen ligger ved den polske riviera og her strækker sommeren sig langt ind i efteråret. Gdansk er en af landets tre perler ved Østersøen og du er tæt på badebyen Sopot og moderne Gdynia.

Gdansk og Gdynia ligger på hver sin side af badebyen Sopot og alle tre byer bindes sammen af en 4 km lang sandstrand.

Den polske riviera

De tre byer Gdansk, Gdynia og Sopot er med årene vokset mere eller mindre sammen og udgør nærmest en stor, alsidig by. Det officielle navn på området er 'Trojmiasto' (tre byer), men kaldes i daglig tale som oftest den polske riviera eller raskysten. Gdansk og Sopot har altid været populære feriesteder i Polen, mens Gdynia de senere år har fået sin egen unikke charme.

Middelalder, rav og mikrobryggerier

Gdansk er den ældste af de tre kystbyer og i middelalderen var Gdansk en hansestad. Langs med hovedgaden og havnefronten kan du tydeligt se, at mange af bygningerne er typiske for netop middelalderen. Enden af hovedgaden munder ud i et torv, hvor du kan slå dig ned på en café, mens du nyder udsigten til et af byens berømte vartegn - Neptun-springvandet. I de små stræder rundt om hovedgaden skal du ikke lede længe efter souvenirbutikker med rav og ægte polsk husmandskost. Der er også mulighed for at besøge en klassisk mælkebar eller en af de mange restauranter, som er grobunden for byens mange mikrobryggerier.

Anden verdenskrig og Solidaritetsbevægelsen

Startskuddet til Anden verdenskrig startede bogstaveligt talt i Gdansk, da tyskerne invaderede Polen. Krigens første officielle skud blev affyret mod den polske garnison ved 'Westerplatte', som i dag er blevet til et besøgsværdigt friluftsmuseum. Her finder du bl.a. det omtalte museum 'Muzeum II Wojny Swiatowej'. Efter angrebet blev mange af byens bygninger ødelagte og ved genopbygningen forsøgte man at genskabe det historiske bybillede. En af de nyere bygninger, 'Solidaritetscentrum', er også blevet en vigtig del af Polens historie. Bygningen ligger ved havnen og det var der, at Lech Walesa, som senere blev Polens præsident, i 70'erne og 80'erne, sammen med datidens skibsbyggere, fagforeninger og akademikere, strejkede for at stoppe kommunismens undertrykkelse af folket.

Skønt strandliv i Sopot

Ved siden af Gdansk finder du en af Europas ældste kursteder, Sopot, som i dag udgør en livlig ferieby. Langs med hovedgaden Monte Cassino finder du masser af restauranter og caféer og fortsætter du mod stranden, som går langs hele Sopot, passerer du storslåede jugendhuse med finurlige detaljer. Du kommer nemt til Sopot fra Gdansk på cykel, med tog eller i bil.

Shopping

De smalle middelalder stræder i Gdansk byder på masser af hyggelige ravbutikker og langs med hovedgaden *Długa* er der både internationale og polske butikker. Gdynia har en 3 km. lang shoppinggade, *Swietojanska*. I Sopot er shoppingmulighederne begrænsede.

I løbet af sommeren (juli/august) afholdes det store marked *Jarmark Dominikanski* i Gdansk. Trafikken bliver omdirigeret og det er en oplevelse at gå rundt blandt loppefund og bogudsalg, købe mad og lytte til musik. I Gdansk finder du også et stort foodmarket.

Restauranter og forlystelser

Restauranter og mad

Hvis du vil prøve rigtig polsk husmandskost, bør du besøge en mælkebar, *bar mleczny*. Det minder mest af alt om en stor madsal, men her får du meget for pengene. Klassiske polske retter som *zeberka* (spareribs), *bigos* (gryderet med surkål, kød og svampe), *chlodnik* (kold rødbedesuppe) og *pierogis* (dej, der fyldes med svampe, kål, kød eller ost). Flere og flere mikrobryggerier har efterhånden åbnet egne restauranter, hvor der serveres enkle retter og middage tilpasset øllet.

I Polen finder du restaurantkæden *Green Way*, som serverer vegetariske og en del veganske retter. Kæden findes flere steder i Gdansk, en i Sopot og en i Gdynia.

Er du is-elsker, kan du få italiensk inspireret is mange steder, både caféer og restauranter serverer den populære spise. I Sopot findes der især mange isbutikker.

Fornøjelser og festivaler

Eftersom både Gdansk og Sopot er populære feriebyer, er der et stort udbud af aktiviteter og arrangementer i sommerhalvåret.

Selv Gdynia har masser at byde på i sommerperioden, hvor du f.eks. finder nogle af de bedste jazzklubber i Polen. I juli er der en stor jazzfestival, som ofte har flere internationale artister og bands på programmet.

På hovedgaden Długa i Gdansk afholdes hvert år i juli og august en stor Shakespeare-festival. Foretrækker du film i stedet for teater, kan du tage til Sopot, hvor der i juli afholdes en filmfestival. Her kan du se film midt på hovedgaden Monte Cassino. For enden af Monte Cassino finder du amfiteateret *Skovoperaen*, der med sin grønne bøgeskovskulisse, danner rammen om koncerter under åben himmel.

Leba ligger ca. 2 timer i bil fra Gdansk. Her kan du se sanddyner som er op til 300 m. brede og 60 m. høje og det lille ørkenlandskab har ageret Sahara i flere film. Lige ved siden af ligger nationalparken Slowianski, som du kan udforske til fods eller på cykel langs de hyggelige, små skovveje.

Gdansk Der findes masser af guidede ture rundt i Gdansk, som fortæller byens historie. *Westerplatte* - Det var her Anden verdenskrig bogstaveligt talt startede, da den polske garnison blev beskydt af tyske krigsfartøjer. Mens der kun er ruiner tilbage af de beskydte barakker, kan du besøge museet i vagtboligen, hvis du vil vide mere om den spændende historie. *Solidaritetscentrum* - Stedet kan berette om den polske frigørelse fra den kommunistiske undertrykkelse. Det er også her, du kan lære mere om nationalhelten Lech Walesa og se den originale plakat med slagråb fra frigørelsesstrejken. *Stare miasto* - Den gamle bydel i Gdansk, som blev genopbygget med udgangspunkt i at genskabe de genkendelige Hansa-bygninger og de smalle sidegader, så man stadig kan finde den hyggelige stemning med caféer og ravbutikker. Det er også her, du finder *Kosciol Mariacka*, Mariakirken, verdens største murstenskirke. *Malbork* - en velbevaret ridderborg fra 1300-tallet, som du kan udforske på egen hånd eller med guide.

Sopot *Oliwakedralen* - Den blev bygget i 1594 og indrettet med 23 altre i barokstil og de store orgelpiper er dekorerede med rørende detaljer som engle og lignende. Orglet bruges hver dag til koncerter og katedralen er omgivet af en fin park.

Gdynia Byen ser mere grå ud end Gdansk og Sopot, da den er præget af Polens styre under Folkerepublikken (1939-1989), men der er en skøn shoppinggade og et rigt forlystelseliv med flere jazzklubber og langs havnen findes restauranter og vaffelboder.

Afstande

Fra Gdansk til Sopot ca. 12-15 km. Fra Gdansk til Gdynia ca. 20-25 km.

Valuta og kreditkort

Zloty (zł). Der er mange hæveautomater i det centrale Gdansk. Kredit- og betalingskort accepteres på de fleste hoteller, restauranter og museer.